

СКЛАД НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ КОМПЛЕКТІВ ЗІ ШКІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Статтю присвячено питанням конструювання навчально-методичного комплексу зі шкільних дисциплін. Розглянуто особливості визначення терміна “навчально-методичний комплект”, виявлено підходи до складу його компонентів, запропоновано їх розподіл.

Ключові слова: навчально-методичний комплект, навчально-методичне забезпечення, компоненти, дидактичні засоби, шкільні дисципліни.

Одним із головних напрямів оптимізації й інтенсифікації навчально-виховного процесу, підвищення рівня навчально-методичного забезпечення шкільних дисциплін є конструювання й використання навчально-методичних комплектів. Аналіз педагогічних досліджень показує, що склад їх компонентів та особливості відносин між ними розглянуті недостатньо. У зв'язку із цим постає необхідність подальшого обґрунтування теорії навчально-методичних комплектів.

Питання конструювання навчально-методичних комплектів (комплексів) і їх використання в шкільній практиці розглянуто в працях Ю. Бабанського, І. Барінової, В. Беспалька, І. Зверева, Д. Зуєва, В. Максаковського, В. Пасічника, С. Шаповаленка. Стосовно окремих шкільних дисциплін цю проблематику вивчали Л. Зеленська, Є. Плісецький та В. Соловійова (географія), Н. Бодрова та Н. Полханова (біологія), Л. Васильєва (зоологія), М.-В. Савчин (хімія).

Мета статті – розкрити склад компонентів навчально-методичних комплектів зі шкільних дисциплін, які є важливим елементом підвищення рівня навчально-методичного забезпечення.

Аналізуючи різні підходи до складу навчально-методичного комплексу (далі – НМК), необхідно розглянути питання термінології. Існуючий досвід їх конструювання виявив (формально й змістовно) проблему співвідношення термінів “комплекс” і “комплект”. У контексті сучасних вимог до навчально-методичного забезпечення вона стає важливою для шкільної практики. Зазвичай у таких випадках посилаються на праці Д. Зуєва. Він увів термін “навчальний (навчально-методичний) комплекс” для позначення відкритої системи дидактичних засобів, на відміну від терміна “комплект”, який означає повний набір: комплект підручників конкретного класу, тобто закриту систему [6]. На думку Н. Бодрової, між цими термінами немає істотної відмінності в складі, але навчально-методичний комплект – це відносно закрити система друкованих та електронних навчальних видань, тоді як навчально-методичний комплекс – відкрита [2]. Зважаючи на те, що в одному з найновіших українських педагогічних видань – “Енциклопедії освіти” навчально-методичний комплекс визначено як “педагогічне об'єднання, систему організації навчально-виховної діяльності, в основі якої органічна єдність і взаємозв'язок викладання, учіння та виховання,

спрямовані на досягнення освітніх цілей” [3, с. 539], зауважимо, що термін “навчально-методичний комплекс” недоцільно застосовувати, характеризуючи систему друкованих та електронних носіїв навчальної й методичної інформації зі шкільної дисципліни. Тому надалі будемо вживати термін “навчально-методичний комплект”. Під ним ми розуміємо систему взаємопов’язаних дидактичних засобів, об’єднаних за методичною концепцією, структурою й змістом, та функціонально спрямованих на посилення мотивації; формування, узагальнення, закріплення й діагностику теоретичних знань і практичних умінь; активізацію творчих здібностей; формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу.

НМК як система дидактичних засобів навчання має неминуще значення [7, с. 8]. Згідно з Д. Зуєвим, він покликаний допомогти вчителю активізувати навчальну діяльність, породжуючи інтерес до предмета, потребу в оволодінні знаннями; підвищити інформаційну ємність уроку; забезпечити диференційований підхід до навчання, максимально посилюючи індивідуальне навчання школяра [5]. На думку Ю. Бабанського, НМК повинен забезпечити формування основних наукових понять, законів і теорій, вироблення вмінь і навичок, специфічних для досліджуваного предмета [1].

Найважливіша характеристика НМК, яка регламентує його функціональні можливості на різних етапах освітнього процесу, – склад компонентів. С. Смирнов, І. Котова та інші автори праці “Педагогіка: педагогические теории, системы, технологии” виділяють такі компоненти: підручник, дидактичні матеріали для учнів, методичні рекомендації для вчителя, у тому числі у вигляді порочних розробок [9]. Н. Полханова запропонувала авторський регіональний НМК, який складається з навчального посібника-дodatка до федеральних підручників; робочого зошита на друкованій основі; дидактичних матеріалів для перевірки знань; методичних рекомендацій для вчителів [12]. Інша російська дослідниця – В. Соловйова включила до складу локального НМК атлас, робочий зошит для учнів, хрестоматію, електронний посібник та методичні рекомендації для вчителів [14]. Основою НМК із географії рідного краю (5 клас), запропонованого українським науковцем Л. Зеленською, є підручник “Сонячні стежини рідного краю” (Дніпропетровська область), робочий зошит із друкованою основою, атлас “Мій рідний край” [4]. За Є. Плісецьким, НМК із комерційної географії профільної школи включає: навчальну програму, базові підручники, робочі зошити для виконання практичних робіт, наочні посібники (карти, схеми, таблиці), додаткову літературу, у тому числі періодичні видання (економічні журнали, газети), технічні засоби навчання (далі – ТЗН), персональні комп’ютери [11].

М.-В. Савчин вважає, що структура НМК складається з дидактичного комплексу учня (підручник, робочий зошит, збірник задач і вправ, зошит для практичних і лабораторних робіт, вимірники навчальних досягнень) та методичного комплексу учителя (навчальна програма, робоча програма вчителя, методичні посібники, плани-конспекти уроків) [13]. Т. Назарова та Ю. Господарік теж розмежовують комплект для учня та вчителя. До першого входить підручник (навчальний посібник), робочий зошит, зошити-практикуми, збірники вправ, задачники, поліваріантні багаторівневі завдання, вимірники навчальних досягнень, атласи, контурні карти, інтерактивні навчальні засоби тощо. Комплект для вчителя, як правило, складається з навчальної програми з предмета, методичного

посібника, набору діагностичних методик, інтерактивних посібників тощо [8, с. 11]. На думку Г. Пічугіної, треба розмежовувати навчальний комплект, який призначений для учнів, та навчально-методичний комплект, в який включаються матеріали, призначені і для учнів, і для вчителя [10, с. 48].

Можна зробити висновок, що, незважаючи на різні підходи до складу НМК, його розуміють як набір навчальних і методичних видань, ядром якого є підготовлений відповідно до програми підручник. З ним єдиною методичною концепцією пов'язані інші дидактичні засоби. Разом вони утворюють систему, спрямовану на забезпечення оптимальних умов для виконання вимог програми.

Склад компонентів НМК дещо відрізняється, що зумовлює різні можливості комплексів, а також підходи до їх використання. Вважаємо доцільним виділення в складі НМК трьох груп дидактичних засобів: призначених для вчителя та учнів (підручник, атлас), для вчителя (навчальна програма, календарне планування, методичні посібники), для учнів (зошити для практичних робіт, контурні карти, вимірники навчальних досягнень). Засоби НМК, які використовує вчитель, повинні бути як у друкованому, так і в електронному вигляді, завдяки якому вони набувають додаткової функціональності. Це пояснюється наявністю в них нових властивостей. Зокрема, вони дають змогу оперативно звертатися до необхідної інформації та подавати її в різному вигляді, вносити зміни в такі засоби, як календарне планування та методичні посібники у вигляді планів-конспектів уроків.

Висновки. Таким чином, НМК складається із взаємопов'язаних дидактичних засобів, необхідних і достатніх для успішного засвоєння навчальної програми. Вона є вихідним документом у конструюванні підручника, календарного планування, зошита для практичних робіт, рецепторного методичного посібника та інших засобів.

Аналіз цілей і змісту структурних компонентів НМК дає змогу зробити висновок, що вони утворюють систему, спрямовану на організацію навчально-виховного процесу на всіх його етапах, надання методичної допомоги вчителю, забезпечення самостійної роботи учнів і здійснення контролю за засвоєнням навчальної програми.

Надалі необхідно з'ясувати функції НМК та відносини між його компонентами.

Список використаної літератури

1. Бабанский Ю.К. Дидактические проблемы совершенствования учебных комплексов / Ю.К. Бабанский // Проблемы школьного учебника. – М. : Просвещение, 1980. – Вып. 8. – С. 17–33.
2. Бодрова Н.В. Методика применения учебно-методического комплекта на уроках биологии в основной общеобразовательной школе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н.В. Бодрова. – СПб., 2005. – 18 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Зеленська Л.І. Теоретичні та методичні основи створення і впровадження засобів навчання географії (регіональний компонент) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Л.І. Зеленська. – К., 2000. – 32 с.
5. Зуев Д.Д. Повышение эффективности учебно-методического комплекса как средства интенсификации учебного процесса / под общ. ред. Д.Д. Зуева // Проблемы школьного учебника : спец. выпуск. – М. : Просвещение, 1987. – С. 7–37.

6. Зуев Д.Д. Школьный учебник / Д.Д. Зуев. – М. : Педагогика, 1983. – 352 с.
7. Макаров А.В. Учебно-методический комплекс: модульная технология разработки : учеб.-метод. пособ. / А.В. Макаров, З.П. Трофимова, В.С. Вязовкин, Ю.Ю. Гафарова. – Минск : РИВШ, 2008. – 152 с.
8. Назарова Т.С. Стратегия развития учебной книги / Т.С. Назарова, Ю.П. Господарик // Педагогика. – 2005. – № 3. – С. 10–19.
9. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии : учеб. для студ. высш. и сред. учеб. завед. / С.А. Смирнов, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянов и др. ; под ред. С.А. Смирнова. – 4-е изд., испр. – М. : Академия, 2003. – 512 с.
10. Пичугина Г.В. Образовательная область “Технология”: каким быть учебнику / Г.В. Пичугина // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 44–51.
11. Плисецкий Е.Л. Учебно-методический комплекс по коммерческой географии как средство реализации непрерывного географического образования в системе “школа-вуз” : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Е.Л. Плисецкий. – СПб., 2005. – 340 с.
12. Полханова Н.В. Учебно-методический комплекс по биологии как средство реализации региональной составляющей биологического образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н.В. Полханова. – М., 2009. – 18 с.
13. Савчин М.-В.М. Дидактичні засади розробки навчально-методичного комплексу з курсу хімії основної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / М.-В.М. Савчин. – К., 2005. – 18 с.
14. Соловьева В.Ю. Методика использования локальных учебно-методических комплексов при формировании эколого-краеведческих знаний в школьном географическом образовании : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В.Ю. Соловьева. – СПб., 2006. – 18 с.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2013.

Стадник А.Г. Состав учебно-методических комплектов из школьных дисциплин

Статья посвящена вопросам конструирования учебно-методического комплекта по школьным дисциплинам. Рассмотрены особенности определения термина “учебно-методический комплект”, выявлены подходы к составу его компонентов, предложено их разделение.

Ключевые слова: учебно-методический комплект, учебно-методическое обеспечение, компоненты, дидактические средства, школьные дисциплины.

Stadnyk A. The composition of teaching kits of school subjects

The article deals with the construction of educational and methodical set of school subjects. The features of the definition of “teaching and methodical set”, identified approaches to the composition of its components, the proposed separation.

Key words: teaching and methodical set, training and methodological support, components, didactic tools, school discipline.